

Проблем с мечките или проблем с хората?

Д-р Владимир ТОДОРОВ – Институт по биоразнообразие и екосистемни изследвания – БАН

Владимир ТОДОРОВ е биолог и доктор по зоология в Института по биоразнообразие и екосистемни изследвания – БАН. Защитил е докторската и магистърската си степен с теми, свързани с мечката и нейното поведение.

Член е на СДП „Балкани“, иницирирало издаването на досегашния План за действие за кафявата мечка в България, който е изтекъл. Част е от екипа на WWF – България, за реакция при конфликти човек – мечка. През последните 10 години работи активно за разбиране на поведението и биологията на вида и намаляване на конфликтите му с хората. Основател на организацията „Мечешки истории“.

Владимир Тодоров

Кафявата мечка е вид, към който няма как човек да остане безразличен. Освен че е най-големият хищник по нашите земи, тя е и животно с изключително интересен начин на живот, бъдещ любопитство и уважение. Самият факт, че в много райони на страната я наричат „босата циганка“ е достатъчен да разберем, че в нейния образ се крият много черти, които човек е склонен да интерпретира по различни начини. От европейската фауна мечката, въпреки спокойния си нрав, е видът, който най-често влиза в пряк конфликт с човека.

Конфликтът „човек – дива природа“ съществува още от времето, когато човекът е започнал да се самоопределя като външен на природата субект. Разбира се, такъв конфликт с едри и опасни животни съществува още преди да се изправим на два крака – било то за използване на убежища (пещери, гори и др.), за хранителни ресурси или просто от страх. Един от видовете, с които сме били винаги в конфликт, е кафявата мечка. Видът е известен с внушителните си размери, всява известна доза притеснение и страх в районите, които обитава, а още повече – на местата, на които се появява за първи път. С развитието на сто-

панските дейности и активното прогонване на мечките те са станали обитатели основно на труднодостъпни планински райони. Има множество фактори обаче, водещи до неизбежните взаимоотношения между нас и мечките. Развитието на селското и горското стопанство, събирането на всякакви горски блага (билки, гъби, плодове), туризмът и не на последно място – ловът, са предпоставки за срещите с вида.

По нашите земи кафявата мечка е вид с един единствен естествен враг – човекът. Този факт предполага нейното относително дръзко поведение с приближаването до населени места за прехрана и защита от други мечки. Обезлюдяването на населените места през последните десетилетия в България позволява на мечката да посещава изоставени махали и села, за да се храни с плодoвете на нестопанисвани овощни дръвчета. Това неминуемо влияе върху намаляването на страха ѝ от човека и е предпоставка за приближаване до все още обитавани населени места. Важен и малко известен факт е, че мъжките мечки убиват малките мечета, за да предизвикат разгонване на женската и така да се чифтосат с нея. Поради тази причина женските

мечки с мечета търсят близост до населени места преди и по време на размножителния период, като така намаляват шанса мъжки да убие малките им.

Друга причина за скъсяване на дистанцията с човека е практиката за подхранване на дивеча. Повишаване на вниманието ни при избора на място и начин за подхранване биха могли да намалят както реакцията на мечката, така и щетите върху съответните съоръжения. Подхранване на малко разстояние от населено място крие риск мечката да свърже храната с човека и при определени обстоятелства да тръгне да си я търси в населени места. Използването на автоматични хранилки навлиза все повече сред ловните дружинки и стопанства. Това е може би най-икономичният и най-малко влияещ на мечката начин на хранене. Тези съоръжения обаче са по-скъпи и когато не са обезопасени добре, стават предмет на нападения и унищожаване от мечките, което води до допълнително натрупване на негативни настроения към вида.

Немалко влияние върху дръзкото поведение на мечките оказват и климатичните различия през годините. При много сухи лета, каквито наблюдаваме напоследък,

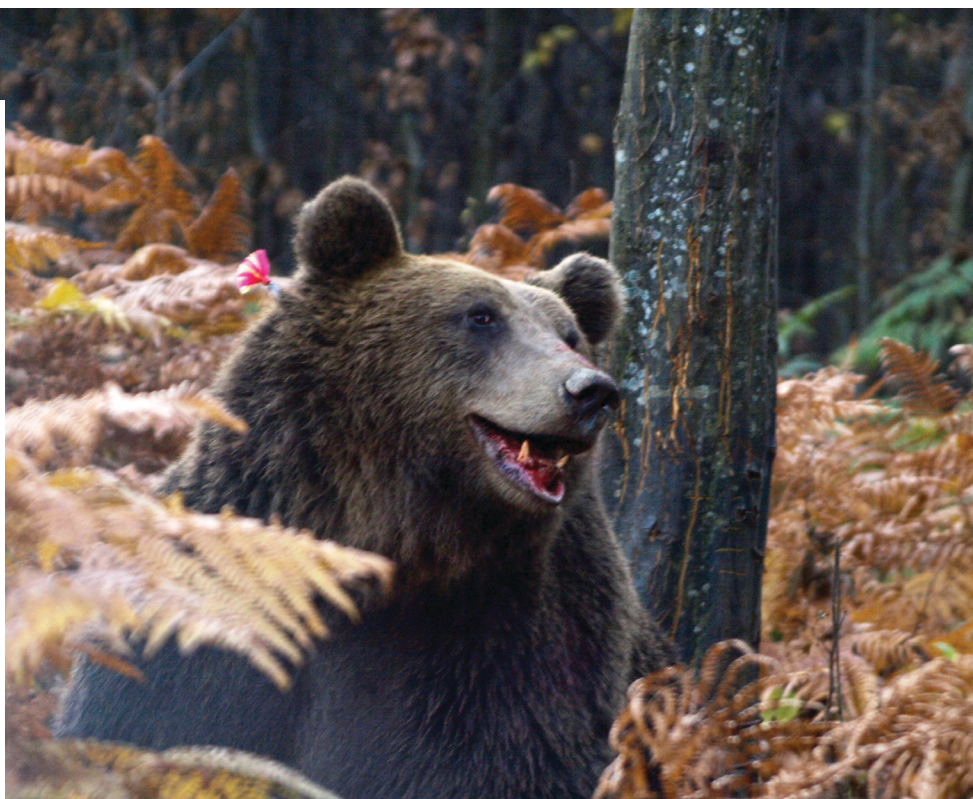
растенията реагират различно и се наблюдават промени в плодоносенето. В много сухи години горскоплодните видове дават по-малко плод, което на фона на неспаданата човешка консумация налага събирачите да навлизат все по-дълбоко в териториите на дивите животни. Плодовете – част от диетата на мечката, в месеците преди есента биват обирани, което би могло да е причина тя да търси храна през късните летни месеци и ранната есен.

Фактор за появата на проблемни животни в дадени райони е и застаряването сред вида. Там, където браконьерството е в по-малки мащаби, се установяват доста възрастни животни. Те подобно на младите са най-честите „клиенти“ за храна, създадена от хората. Причина за това е невъзможността на животните да си набавят храна в естествените им условия. Също както хората, мечките страдат от различни ставни заболявания, развалени зъби и други възрастови проблеми, което води до необходимостта от скъсяване на дистанцията. За това свидетелстват и двата нашумели през 2021 г. случая в Родопите – застрелян много възрастен и слаб мъжки екземпляр в района на с. Триград и на възрастна женска мечка в района между селата Моголища и Арда. Зъбите на последната бяха толкова изтъркани, че кучешките приличаха на топчета, почти равни с другите зъби.

Реакциите при всички възможни срещи и конфликти с мечката са предмет на дългогодишна работа от страна на експертни групи в Европа и Северна Америка. Не е нужно да откриваме топлата вода, а само да пригледим към нашите условия и възможности вече утвърдени механизми за справяне.

Членството на страната ни в ЕС налага наличието на план за действие или управление на всички защитени територии и видове. Такъв е и случаят с кафявата мечка, за която има вече изтекъл план, а следващият е в процес на приемане.

Изтеклият през 2018 г. План за действие за кафявата мечка в България, макар и несвършен, свър-

Кафява мечка в нашите гори

ши до голяма степен своята задача, а именно да постави рамки за развитие на взаимоотношенията ни с вида, отговорностите ни към опазването му и начините за „действие“ в различни ситуации. Благодарение на този документ бе установен и ежегоден мониторинг на кафявата мечка, който дава данни за тенденциите в състоянието на популацията. Недостатъците на този мониторинг се крият основно в начина му на изпълнение, което е следствие от създалата се бездна между двете отговорни за вида ведомства. Така се стига до големи разлики в усилията при изпълнението му, което влияе много на статистическата оценка.

Преки положителни резултати от действието на Плана са създаването на Група за бързо реагиране (ГБР) в РИОСВ – Смолян, и вече утвърденото изплащане на обезщетения на пострадалите от нападения на мечки. ГБР е може би най-функционалната оперативна единица, засягаща конфликта човек – мечка, тъй като бързата реакция при установяване на щетата позволява тя да бъде изплатена в пълния ѝ обем. На местата, където няма такава група, се сформира комисия в рамките на 3 дена. Нейната ефективност е спорна, тъй като това е твърде дълъг срок,

който компрометира резултата от проверката на комисията в голяма част от случаите. Пчеларите не могат да си позволят разпилените пчелни семейства да чакат 3 дена, а убитото животно често бива ядено от други животни и следите и причината за неговата смърт стават трудна за установяване.

Изплащането на обезщетения на пострадалите стопани е изключително добре работеща мярка за туширане на негативни нагласи към вида и предотвратяване на евентуална саморазправа. Всяка материална щета, нанесена от нападение на мечка, подлежи на възстановяване, за което е нужно да бъдат уведомени съответните институции (РИСОВ, РДГ, местна власт и дори тел. 112). Въпросът с обезщетенията също има някои спорни елементи, които засягат личната отговорност на собствениците на животни, кошери и овошки да ги опазват. Не може да се приеме за сериозно отношение в местообитание на мечка да се пасат животни без съответно да бъдат охранявани от обучени овчарски кучета. Същото важи и за пчелините и овошките. Отдавна има доказани методи за защита на собствеността от диви животни. Освен кучетата основен, достъпен и лесен за ползване метод за защита е поставянето на елек-

трическа ограда (електропастир), която спира почти изцяло опитите да бъде преодоляна. Правилно поставеният триредов пастир с коректно изчислена мощност пуска токов импулс от 8000 – 10 000 волта, който не нанася трайни поражения на дивите животни, но спира почти напълно опитите им да прекосят оградения участък.

Голяма част от заложените в стария план мерки за опазване на вида не са постигнати. В документа има добре разписани цели за намаляване на браконьерския лов и увеличаване на популацията. Изпълнението им би довело до постигането на т.нар. оптимална плътност, което да позволи минимално ползване на вида. Всичко това можеше и да се случи, ако през 2010 г. опитът на страната ни да включи мечката като ловен вид не доведе до наказателна процедура срещу нас. Оттогава се наблюдава прехвърляне на проблема между двете министерства (МОСВ и МЗМ), като отговорност за управлението и опазването на вида никой не желае да поеме.

През последните 2 – 3 години нещата сякаш малко се успокоиха и Изпълнителната агенция по горите започна все по-често да поема отговорност и да работи с вида. В края на 2021 г. бе издадено и първото разрешително за отстрел с условие първо да се направи опит мечката да бъде прогонена. Това е мярка, която в развитите страни се прилага с голям успех от десетилетия, и е голяма крачка – показва желанието на държавата ни да се приближи до европейските критерии. Членството на България в Европейския съюз изисква полагане на съвместни усилия за поддържане в оптимално състояние на защитените видове. Това важи и за управлението на дивеча. Този факт поставя пред нас необходимостта да започнем да разбираме какво трябва и можем да правим, за да постигнем стабилна популация според всички заинтересовани страни. Тогава би могло да се стигне и до „законно ползване“.

Основният проблем обаче ще остане – практически мечката е „ничия“. След стартиралата наказателна процедура през 2010 г. тя е

Слагане на нашийник за проследяване на движението на мечката

трън в очите на две министерства, които избягват да поемат изцяло тежестта от този проблемен вид. Мечката е под опеката на Закона за биологичното разнообразие и в това отношение би следвало да е ангажимент на МОСВ. От друга страна, разрешителни за отстрел, прогонване, преместване и улавяне с научни цели се издават от Министерството на земеделието. Не само с мечката, а и с всички останали защитени видове са ангажирани структурите на Изпълнителната агенция по горите. Разбира се, че хората, които могат да опазват горските обитатели, са основно горските служители, ловците и донякъде местните хора. Съвсем не може да се говори за защита на природата от разстояние. Затова е толкова важно разбирателството между всички страни.

В момента се обсъждат текстовете на актуализирания План за действия за кафявата мечка в България. Предстоят обаче сериозни корекции по тях.

Успоредно с този важен за управлението на вида документ сега се разработва концепция за извършване на генетичен мониторинг на мечката в България през 2022 година. Това е възможно най-точният метод и предпоставка за уточняване на броя на мечките в България с много малък процент грешка и е изключително важно да бъде направен качествено. Този мониторинг е много тежък

за управление, както и събирането на нужните проби (2000 бр.). Ако не се положат сериозни съвместни усилия, той ще остане непосилна цел. Ако опитът за определяне на числеността на кафявата мечка се окаже неуспешен, това би ни върнало години назад от правилния път в развитието на управлението на вида, защото никой няма да финансира повторно такова скъпо изследване и споровете за числеността и плътността на мечката ще останат в сферата на догадките.

Много често се дава пример със страни като Хърватска и Словения, където се извършва отстрел на процент от популацията на мечката по реда на деругациите (изключенията). Това не е много меродавен пример, защото в начина на управление на техните популации и на нашите има повече разлики, отколкото прилики. Основното различие е, че там, освен че развиват наука на световно ниво, всички заинтересовани страни работят заедно и постигат добри резултати.

В заключение може да се приеме, че страната ни е постигнала „оптимално“ състояние в управлението на мечката по странен начин – популацията се регулира с относително висок брой браконьерски отстрел, който към момента е абсолютно ненаказан. Никой не носи отговорност за изчезващите мечки и няма причина да бъдат направени големи и трудни крачки този незаконен лов да спре и да се даде шанс на България да успее да добави кафявата мечка в списъка на видовете за организиран ловен туризъм, което да носи приходи на държавата. Това е може би най-трудно постижимата цял пред всички заинтересовани страни основно заради липсата на перспектива, ясна посока и цел за постигане, защото самоцелното опазване на вида не е достатъчна мотивация.

Снимки: Ангел ДЮГМЕДЖИЕВ